

Šiame numeryje:

Lietuvių kultūrai laimėtas Pranas Domšaitis.
Skatinti bei ugdyti tikrąją kūrybą: pokalbis su dr. Tomu Remeikiu jo knygos išleidimo proga.
Pastangos sušepetinti kūrybinį jaunimą.
Natūrali mylimųjų kalba: Balio Gaidžiūno poezijos rinkinys.
Balio Gaidžiūno eilėraščiai.
Teatro festivalio išpūdziai.
Dailės premija paskirta Viktorui Vizgirdai.
Salon de Mai paroda Paryžiuje.
Ekumeninės dvasios puoselėtojas kun. Povilas Dilys.

Kertinė Parasė

Lietuvių kultūrai laimėtas Pranas Domšaitis

Kukliai spaudoje pasirodžiusi žinia, kad lietuvių rankos yra atsidūrusi daugiau kaip 60 paveikslų Prano Domšaitio dailės kolekcija, vėta kur kas didesnio dėmesio negu anoji kronikinė informacija. Tai yra analogiškas ir panašios reikšmės įvykis mūsų kultūriniam gyvenime kaip M. K. Čiurlionio paveikslų išgelbėjimas ir parvežimas Lietuvon iš Maskvos 1920 metais. Per kažkokį fatališką mūsų pačių neapsižiūrėjimą Pranas Domšaitis ligi pat šių dienų, galima sakyti, buvo neįjungtas lietuviškosios kultūros orbiton. Ir apsižiūrėta tur būt pačių paskutiniuoju momentu, Nedaug betūko, kad Prano Domšaitio pasaulinio garso verti darbai būtų išsiskaidę įvairiose galerijose bei privačiose kolekcijose, mums jų jau nebeatrandant ir neįsigyjant.

Juk ir M. K. Čiurlionio geniali kūryba taip pat per plauką išliko mūsų tautai, aplamai pasauliui ir meno istorijai. Revoliucijos siaubiamoj Rusijoje M. K. Čiurlionio paveikslai tūnojo už kišti nesaugiose patalpose Maskvoj. Šalčio ir neramumų kaustomam mieste koks nors revoliucionierių ar kontrarevoliucionierių būrys galėjo už jų lengvai užkliūti ir jais pasikurti arba vėti krosnele, užkimšti išuštus kareivinių langus ar nusivalyti batus. Ir Čiurlionio šiandien nebūtų. Arba prisimintume jį lyg per miglas, tik kaip legendą, be jokio regimo kūrybinio palikimo. O kaip atrodytų šiandien lietuvių dailė be Čiurlionio?

Ir tik dviejų žmonių rūpesčio dėka Čiurlionis buvo išgelbėtas. Jiedu buvo: Čiurlionio sesuo Valerija Čiurlionytė ir gilios kultūros Lietuvos atstovas Maskvoje poetas Jurgis Baltrušaitis. Be jų supratimo, veiklos ir rizikos Čiurlionį dabar vargiai ar beturėtume ir aplamai vargu ar jis būtų išlikęs.

O šiandien lygiai lengvai galėjome pasilikti ir be Prano Domšaitio, jeigu ne dailininko ir muziejininko Adolfo Valeškos subrūzimas ir Lietuvių fondo vadovybės supratingas dėmesys jo mintims. Liečiančioms Domšaitio kūrybinį palikimą. Atrinktuju Prano Domšaitio dailės darbų kolekcija jau paskraidinta iš Havajų į Chicago, čia sukatologuota, sumetrikauta, pervesta į skaidres. Reikia tikėtis, kad kolekcinis saugojimo ir jos eksponavimo darbai nebus atiduoti į kokių nors mėgėjų ir šios srities diletantų apsišaukėlių rankas, o bus rasta dailės srityje profesionali, patikima, kompetentinga, pačiam Domšaitiui ir aplamai mūsų kultūrai prasminga, reprezentacinė paveikslų globa.

Be kita ko, reikia atsiminti, kad su Prano Domšaitio laimėjimu mūsų kultūrai, jos dailės raidoje užpildoma kone tuščia ekspresionizmo dešimtmečių vieta. Juk tai dailininkas, kurio darbai, nuo Pirmo pasaulinio karo iki Hitlerio išgalėjimo Vokietijoje, visur buvo eksponuojami kartu su didžiais vokiečių ekspresionistais. Ir tai buvo lietuvių darbai ne tik iš jų autoriaus pavardės, bet ir iš jų giluminės dvasios, atspindinčios mūsų liaudies dievdarbių bruožus ir pietistinių mažlietuvių religingumą. Pranas Domšaitis juk buvo ano Mažosios Lietuvos pajūrinio kampo, dabar begėdiškai rusų pasisavinato ir kolonizuoto, sūnus. Kaip Donelaitis ir Vydūnas literatūroje, taip Pranas Domšaitis dailėje liudija ir tebuludys gimtinio krašto lietuviškąsias šaknis, nusidriekusias iš pat šių laikų. Ir ar gali būti didesnis asmeniškasis Prano Domšaitio sąmoningo lietuviškumo įrodymas, kaip turėjimas nepriklausomos Lietuvos paso tuo laiku, kai Vokietijoje siautėjo hitlerinis košmaras ir dauguma tentykšių stengėsi pri-

SKATINTI BEI UGDYTI TIKRAJĄ KŪRYBĄ

Pokalbis su dr. Tomu Remeikiu jo knygos išleidimo proga

Šį rudenį, JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos lėšomis išleista, išėjo ilgai laukta prof. dr. Tomo Remeikio knyga „Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945-1980“. Autorius gimė Lietuvoje, vidurinius ir aukštuosius mokslus baigė Amerikoje, 1963 m. Illinois universitete (University of Illinois) įgydamas politinių mokslų daktaro (Ph. D.) laipsnį. Šiuo metu dr. Remeikis vadovauja politinių mokslų skyriui ir politinius mokslus dėsto Calumet College, Hammond, Ind. Daktaras yra paruošęs ir suredagavęs, taip pat JAV LB leidžiamus, aštuonis kasmetinius žmogaus teisių metraščius „Violations of Human Rights in Soviet Occupied Lithuania“, parašęs daug mokslo straipsnių į įvairias knygas ir žurnalus, yra „Lituanus“ ir „Akiračių“ redakcijų kolegijų narys, Lituanistikos instituto leidyklos vedėjas, PLB Visuomeninių reikalų komisijos narys, nuolatinis JAV Lietuvių Bendruomenės politinės veiklos talkininkas. Dr. T. Remeikis yra vedęs ir augina bei lietuviškai auklėja dukterį Gintarį ir sūnus Audrį ir Petrą. Žmona Nijolė yra dantų gydytoja, Illinois universiteto profesorė ir endodontikos skyriaus vedėja.

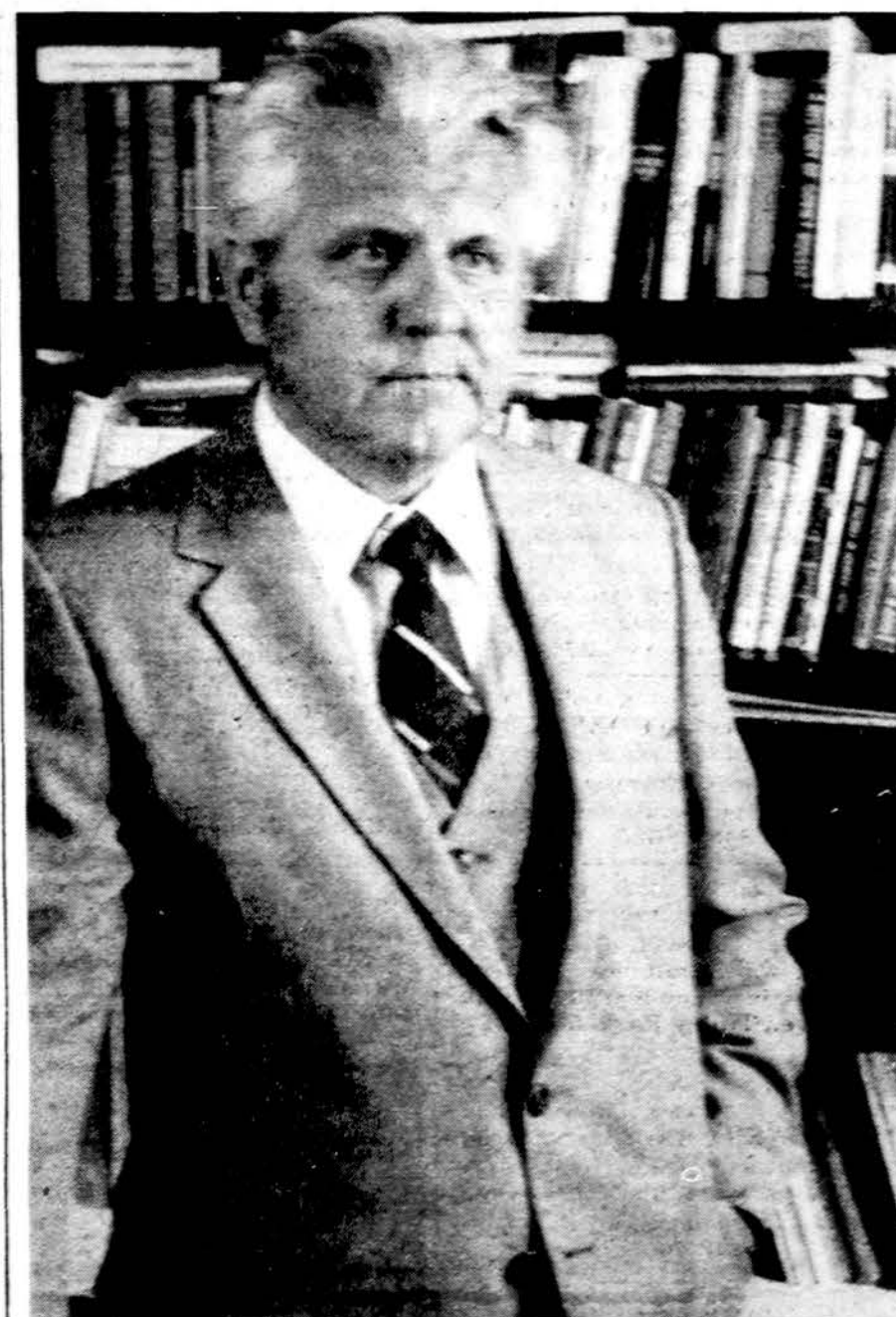
— Nors šį pokalbį užsipašau Jūsų parašytos knygos išleidimo proga, tačiau apie knygą daug kalbėti nenoriu. Su ja visuomenės supažindins spaudos žmonių recenz-

sitaikyti. Todėl sveikiname ne kokį nors Domšaitio sulietuvėjimą, bet mūsų pačių supratimą, kad Pr. Domšaitis visu savo asmeniu ir visa savo kūryba buvo ir pasilieka lietuviškosios kultūros labai tik lietuvis. k. brd.

jos bei specialūs gyvo žodžio vakarai, ruošiami, kiek girdžiu, net kelis, išėjo ilgai laukta prof. dr. Tomo Remeikio knyga „Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945-1980“. Autorius gimė Lietuvoje, vidurinius ir aukštuosius mokslus baigė Amerikoje, 1963 m. Illinois universitete (University of Illinois) įgydamas politinių mokslų daktaro (Ph. D.) laipsnį. Šiuo metu dr. Remeikis vadovauja politinių mokslų skyriui ir politinius mokslus dėsto Calumet College, Hammond, Ind. Daktaras yra paruošęs ir suredagavęs, taip pat JAV LB leidžiamus, aštuonis kasmetinius žmogaus teisių metraščius „Violations of Human Rights in Soviet Occupied Lithuania“, parašęs daug mokslo straipsnių į įvairias knygas ir žurnalus, yra „Lituanus“ ir „Akiračių“ redakcijų kolegijų narys, Lituanistikos instituto leidyklos vedėjas, PLB Visuomeninių reikalų komisijos narys, nuolatinis JAV Lietuvių Bendruomenės politinės veiklos talkininkas. Dr. T. Remeikis yra vedęs ir augina bei lietuviškai auklėja dukterį Gintarį ir sūnus Audrį ir Petrą. Žmona Nijolė yra dantų gydytoja, Illinois universiteto profesorė ir endodontikos skyriaus vedėja.

Jūs esate vienas iš didoko mūsų jaunesnės kartos mokslininkų būrio, gerai įsitvirtinusių Vakarų pasaulio akademiniuose viršūnėse, bet vienas iš nedaugelio labai aktyviai dalyvaujančių lietuviškoje veikloje ir tą aktyvumą įrodžiusių konkrečiais darbais. Gal nuo čia pokalbis ir pradėkim. Sakykite, kokios traukos jėgos Jus, daktare, į šį materialiai labai jau nepelningą profesiją bei lietuvišką darbą attempė?

— Į šį klausimą atsakyti sunku be giluminės savęs analizės. Nežinau kodėl, bet jau nuo jaunystės laikų žmogus — jo psichologinis ir socialinis plotas — buvo mano eksploracijos centras. Žmogus buvo ir yra man didesnė mįslė, negu gamta — visata aplamai. Ir iki šios dienos žmogaus mintis ir elgesys išliko kaip mokslininkui neįstirtas „laukinis kraštas“, „frontier“. Todėl visuomeniniai mokslai man ir buvo natūrali studijų šaka. Kodėl linkau į šią sritį, kaip sakau, nežinau. Galbūt pergyventas Antrasis pasaulinis karas ir staigus kultūrinis bei socialinės aplinkos pasikeitimas dėl emigracijos neišvengiamai kėlė istorinius, politinius ir socialinius klausimus. Tikriausiai buvo ir daugiau psichologinių bei aplinkos veiksnių, stūmėjusių mane į politinių moks-

Dr. Tomas Remeikis

ly sritį. Aišku, kad naujam emigrantui negalėjo nerūpėti materialinės gėrovės klausimas, todėl spaudimas orientuotis į „praktiškus mokslus“ egzistavo plačiai, ir visa tai suprantama. Galbūt spaudimui atsispirti padėjo ne vien palinkimas į visuomeninius mokslus, bet ir manymas, kad ekonominė gerovė priklauso ne nuo profesijos, o nuo pastangų ir pasiekimų pasirinktoje profesijoje. Horatio Alger istorijos turėjo ir man šios tokios įtakos.

Lietuviškame darbe dalyvauju, nes iš dalies jis yra mano profesijos „praktika“, nes turiu pasitenkinimą, nes tai neatskiriama mano identiteto, kaip lietuvių, dalis. Tai ne aukos ar pasišventimo, bet mano asmenybės atspindys. Lietuviškas darbas, žinoma, nėra visai sutaiskomas su profesiniu ir amerikietiškos aplinkos gyvenimu. Ne vienas iš mano bendraamžių šią problemą yra sprendęs, atsakydamas veiklos lietuviškame gyvenime. Man tačiau atrodo, kad galima surasti pakenčiamą kompromisą, nepažeidžiant nei profesinių, nei lietuviškumo interesų. Didele dalimi tai yra sąmoningo apsisprendimo, o ne sąlygų ir padėties padiktutas reikalas.

— Kaip kiekvienas lietuviško darbo darbininkas, taip ir Jūs, aišku, žinote to darbo nedėkingumą ir visuomenės nuotaikas, kuri už jai teikiamus patarnavimus dažnai net ir kuklaus moralinio atpildo pagaili. Tačiau nepaslapstis, kad tam tikra visuomenės dalis, daugiau iš politinio sektoriaus, prieš kokį tuziną metų bandė Jus net labai smailiais ragais pabadyti, o gal ir visai „nudurti“, ypač triukšmingai reaguodama į Jūsų mintis, mūsų „establishmentui“, rodančias neįprastas ir ne taip jau labai palankias kryptis. Kaip Jūs visą tai pergyvenote, kaip išlikote lietuviškame darbe ir kaip į visą tą buvusį pasiūšėjimą žiūrite dabar, kai Jūsų adresu atėjo ramesni laikai?

— Kontroversijas, kurias išeivija pergyveno per maždaug praėjusius penkiolika metų ir kuriose man teko aktyviai dalyvauti, pergyvenau palyginti ramiai. Niekad nekilo pagunda pasitraukti iš lietuviškos

veiklos, nes tikėjau savomis idėjomis (kurios galėjo pasirodyti buvusios ir klaidingos) ir, kaip visuomenės mokslų specialistas, maniau, kad supratau konflikto aršumo priežastis.

Jaunystėje daugelis yra linkę būti „sukileliais“, „maištautojais“. Tai dažnai atsitinka ne vien dėl to, kad jauni žmonės nori būti skirtingi, suformuoti „savąją vėdą“, bet ir dėl to, kad tarp kartų atsiranda perspektyvų skirtumai. Būstant ir studijuojant Amerikoje, buvo neišvengiama, kad manoji karta matytų gyvenimą kiek kitaip, negu Lietuvoje subrendusi karta. Manau, kad ir mano dažnai kritiškesnė pažiūra į išeivijos gyvenimą, ypač jos politiką, kilo iš perspektyvų skirtumo. Visuomeninių mokslų specialistu būdamas, aš tai labai stipriai jaučiau, todėl reakcija ir puolimas tų idėjų, kurias aš propagavau, man buvo suprantamos ir dėl to lengvai pakeliamos.

Ta skirtinga perspektyva susikūrė amerikietiškoje aplinkoje. Tai anglo-saksiško liberalizmo perspektyva. Esu įsitikinęs, kad niekas neturi tiesos monopolio. Jo nerasite nei moksle, nei religijoje, nei magikoje... Tiesa atsiskleidžia palaipsniui idėjų konflikte. Visuomenė, kuri tą konfliktą bando malšinti ir jungti visus „organinius vienybės“, kartais jėga ir smurtu (kaip pvz., kone simboliu tapęs plytgalis, metamas per Jaunimo centro langą), yra priešiška laisvei, tiesai, yra pasmerkta stagnacijai. Man atrodo, kad nekonformistinis, kad ir vėlinio advokato vaidmuo, yra reikalingas kiekvienos visuomenės pažangai, tiesos atskleidimui, racionalių visuomeninių sprendimų neišvengiamam darymui. Todėl niekad nejutau, kad mano kritiškos mintys „establishmentui“ link neturėtų prasmes.

Lietuvių tautos, o taip pat ir išeivijos, problema yra ta, kad šio anglo-saksiško liberalizmo pagrindų mes niekad neįsisavinome. Dėl to griuvo ir parlamentinė demokratija, dėl to ir neužlyginami plyšiai nuolat ženklino išeivijos visuomenę. Tik pagalvokime, kad dar nėra sakysim, John Locke ar J.S. Mills veikalų vertimo į lietuvių kalbą. O tai jau liudija mūsų politinės kultūros atsilikimą. Lietuviškasis liberalizmas tiek išeivijoje, tiek ir Lietuvoje (kiek apie tai įmanoma supaprasti iš mažų užuominų pogrindžio spaudoje) yra išlikęs organinėje Platono - Rousseau tradicijoje, kuri dominuoja Europos kontinente. Taip mes ir išeivijoje vis tebeieškome organinės vienybės pagal Antano Smetonos sukurto modelį, taip ir Lietuvoje nepajėgiama deklaruoti sąžinės laisvės. Abiejose tautos dalyse pluralistinis visuomenės tvarkymo modelis yra neįgytamas. Dėl to mūsų visuomeniniai konfliktai įgauna ekstremistiškas formas. Jie neišsprendžia problemų ir iš pagrindų skaldo visuomenę į ideologiškai nesutaikomas stovyklas. „Organinė vienybė“ turi labai siauras tolerancijos ribas, kurias saugo fanatiškai nusiteikę „drausmės sargai“. Taip aš supratau priežastis, privedusias dalį visuomenės prie tų Jūsų minimų bandymų ir mane ir

Pranas Domšaitis (1890-1965)

Bėgimas

Pokalbis su dr. Tomu Remeikiu

(Atkelta iš 1 psl.).

kitas, kritiškai nusiteikusių ar kitų galvojančių, „labai smarkiai ragais pabadyti“.

Keliais žodžiais verta prisiminti kaip tos kontroversijos atsirado, ypač kai patys jauniausieji skaitytojai tikriausiai detalių nežino. Siaurios visuomenės tolerancijos ribos visada kėlė nesantaiką, bet didžiausia nesantaika pasidarė, kai 1960-jo dešimtmčio maždaug viduryje atsirado santykių su tauta galimybės. Tai buvo, ir vis dar po truputį pasireiškia, vadinamas „valstybininkų“ ir „tautininkų“ konfliktas. Pirmieji kontroliavo išėjimo veiksmus ir jos komunikacijos priemones (atsiūt buvo „establišmentas“), antrieji buvo lyg ir sukilėliai prieš nusistovėjusią veiklą ir politiką. „Valstybininkai“, pasiremiant teisiniais argumentais, Lietuvos tarptautinį teisinį statusą laikė svarbiausiu interesu ir griežtai pamėrkė tuos, kurie siekė atstatyti bent minimalius santykius su kraštu. Ryšiai ir teisinis statusas jiems buvo nesutaikomi. „Tautininkai“, iš kitos pusės pabrėžė tautinės sąmonės išlaikymą ateitai ir dėl to manė, kad ilgalaikėje kovoje dėl laisvės tos tautinės sąmonės išlaikymui santykiai yra ir reikalingi, ir naudingi. Atseit, tai buvo nauja „tautos primatų“ idėjų versija. Tie iš mūsų, kurie šiai nuomonei atstovavo, buvome labai negailestingai ir visuotini smerkami, bandomi mesti ir net išmetami iš atsakingų visuomeninių pozicijų, vadinami „maskviniais“ ir „komunais“. Net ir kiek daugiau tolerantiškai nusiteikę žmonės, kaip pvz., PLB pirmininkas Bačiūnas, buvo negailestingai ir mūsų eiles įrikiuoti.

Šio konflikto tragedija buvo ta, kad jis nebuvo esminis. „Valstybininkai“ tautos, kaip pagrindo valstybei, turbūt nepaneigė, gi „tautininkai“ neatsisakė nepriklausomybės, kaip galutinio tikslo, idėjos. Problema buvo ir yra prioriteto nustatymas. Skirtingi laikotarpiai ir skirtingos sąlygos reikalauja skirtingų taktikų pakeitimų. Bet egzistuojant hierarchinei politinei struktūrai, su siaurais organinės vienybės tolerancijos rėmais, nebuvo įmanoma skirtumų išlyginti ar priimti minties, kad į Romą yra daug kelių. Mūsų „establišmentas“ buvo per daug išsienėjęs, jo pažiūra buvo užsaldyta 1940-ųjų metų patirties; absoliutus antikomunizmas tapo dogma, prieštaravusi net asmeniniams santykiams su tauta. Visą šią kraštutinę pažiūrą kodifikavo garsiosios Clevelando rezolucijos, po kuriomis pasirašė visi mūsų politiniai veiksniai. Jų tik po truputį atsiskaidė ir daugiausia tik Lietuvos Bendruomenėje, kur demokratini principas leido šį klausimą spręsti blaiviau ir realiau. Iš perspektyvos man atrodė, kad tai buvo neišvengiamas ir reikalingas konfliktas, gaila tik, kad dėl minėtų mūsų politinės kultūros ypatybių, jis buvo toks aršus ir vis dar kartais beprasmiškas. Tikėjime, kad tas konfliktas išmokė mus būti didesniais tolerantais ir kad būsimieji „maištininkai“ nebus taip kraštutiniškai niekinami.

— Bet dar ir šiandien pasigirsta balsų, kad įvairūs santykiavimo su tauta būdai yra tolygūs bendradarbiavimui su okupuota tautos išdavimui. Ar ko verta buvo ši kova? Kaip jaučiatės jūs, dažnai buvęs pasodintas į tokių kaltinamųjų suolą, ypač kad jūsų darbai liudija jūsų didelį patriotizmą, gilią meilę Lietuvai ir troškimą matyti ją laisvą ir nepriklausomą?

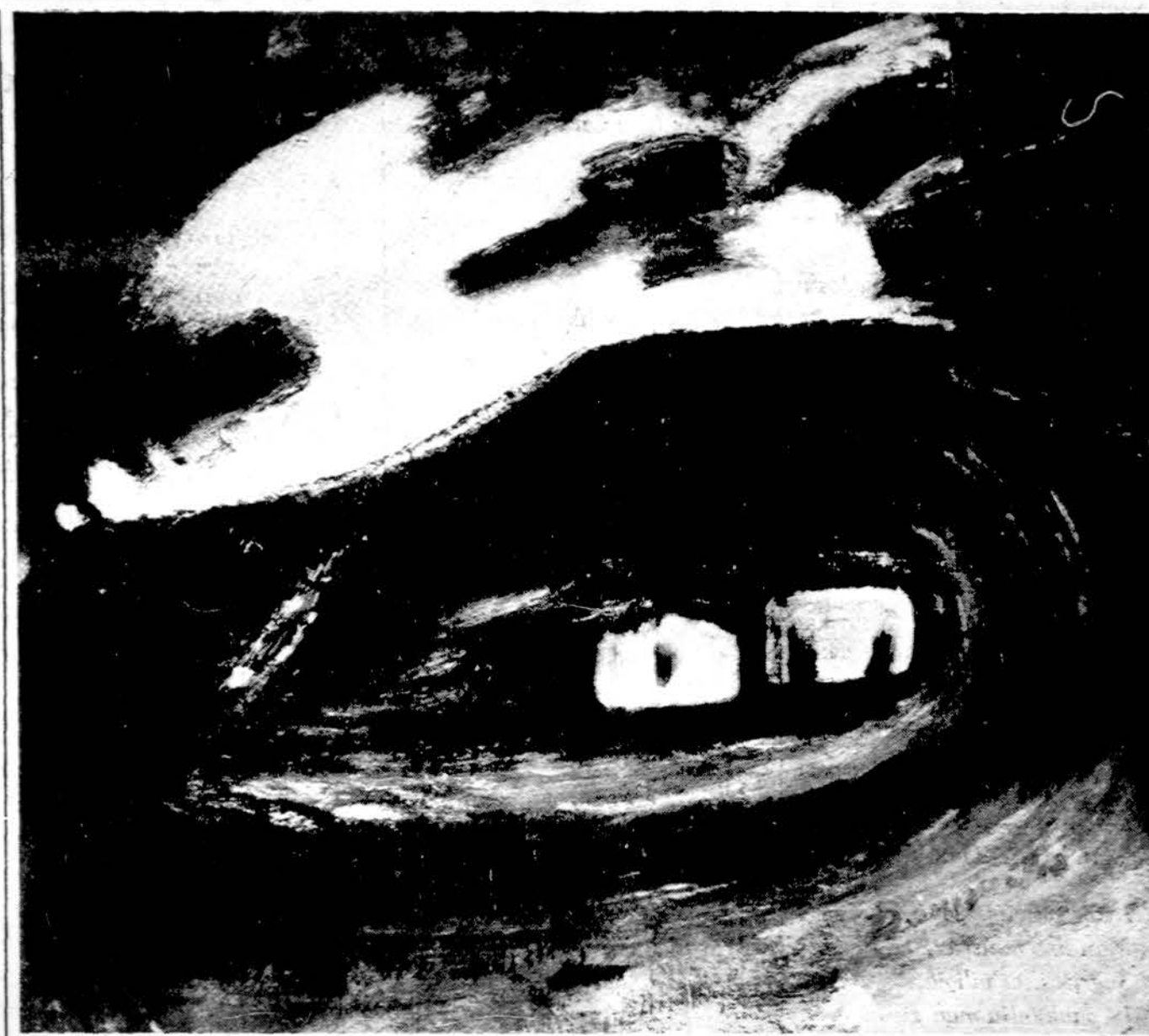
— Aš manau, kad „tautininkai“ neturi ko gailėtis ar gėdintis. Kas norėjo — suprato, kad santykiai su tauta nereikia tautos laisvės ir nepriklausomybės, kaip galutinio tikslo, atsisakymo. Ji nereikšė ir nereikia Lietuvos tarptautinio teisinio statuso paneigimo, kaip mūsų veiksniai, klaidindami visuomenę,

bandė aiškinti. Kaip minėjau, ši problema yra politinės taktikos ir prioritetų problema. Klausimas tik iškyla, ar ta taktika tikslui siekti buvo naudinga ar nenaudinga. Manau, kad jau dabar iš patirties galime pasakyti, kad „tautininkų“ siūloma politika ne tik kad nedavė nuostolių, bet neša gerus dividendus. Todėl iš perspektyvos galima pasakyti, kad verta buvo „establišmentą“ pakratyti.

Tie santykiai, nors ir su okupuota leidimu, bet be jo norų, praverė duris į beveik nežinomą šalį, leido mums realiau įvertinti padėtį tautoje. Lygiai svarbus buvo ir kultūrinis, vertybių skverbimasis iš Lietuvos išėjimo, praturtinęs bėstantį išėjimo kultūrinį gyvenimą. Po truputį pradėjome naudotis tikromis tautinėmis vertybėmis, išmokome atskirti propagandą nuo esmės. Šiandieną išėjimo jau nebedaug šeimų, kuriose nebūtų knygos, meninio dirbinio ar plokštelės iš Lietuvos. Išėjimo neturėjo nuostolių net ir tie, kurie dalyvavo komjaunuolių stovyklose ar Vilniaus universiteto studijose, nes jie tik sustiprino savo pasiryžimą tautai padėti. Padėti, realiai suprantant padėti. Manau, galima pasakyti, kad ir tauta dėl to nenukenėjo. Anaipol, santykiai, kad ir riboti, padėjo lauzyti tautinę izoliaciją, užvaras, sukurtas vėtinio valdžios, siekusios laikyti tautą primityvia. Išėjimo, iš dalies, dėl esamų santykių, šiandien gali aktyviai dalyvauti tautos rezistencinėje veikloje.

Siokių tokių santykių su tauta galimybių susidarymas išėjimui turėjo labai gilią dar ir psichologinę reikšmę. Tauta, galima sakyti, egzistuoja minties plose, ji negali būti redukuota į geografinę sąvoką. Komunikacijos dėka nyksta geografinės distinkcijos ir vėl susidaro galimybė vienos kultūros vystymuisi. Šiandieną išėjimo jau dalyvauja savo tautos kultūrinėje ir politinėje gyvenime ne kaip nudžiūvusi šaka, bet kaip viena iš šaknų, maitinanti tautinį medį. Toks egzistencinės tikrovės suvokimas leidžia tiek man, tiek ir mano vaikams psichologiškai nugalėti išėjimo situaciją, būti tautoje, net geografinėje prasme esant nuo jos atskirtiems.

— Manau neklysiu, sakydamas, kad „Akiračiai“, kurių esate vienas iš steigėjų, redakcinės kolegijos narys ir nuolatinis bendradarbis, atstovauja čia jūsų išdėstytai pažiūrai. „Akiračiai“ mūsų visuomenėje yra žinomi kaip gerokai kontroversiškas mėnraštis ne vien savo nusiteikimu Lietuvos bei santykių su okupuotais lietuviais atžvilgiu, bet ir kitais atvejais. Klausimas, ar reikėjo dar

Pranas Domšaitis (1880-1965)

Audringas pelzažas

vieno laikraščio tarpe gausios išėjimo spaudos ir ar visuomenės teisingai vertina šį spaudos organą?

— Atsakyti į šį klausimą galime tik primindami „Akiračių“ atsiradimo aplinkybes. „Akiračiai“ atsirado dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirmą, tai dėl mano minėto mūsų visuomenės siauro tolerancijos kitokiai nuomonei ir, antra, dėl jau minėtos santykių su tauta problemos. Spaudos laisvė gali būti iš esmės pažeista, jei nėra priemonių jai išreikšti nors konstitucinės žodžio laisvės garantijos ir egzistuoja. Tokia padėtis susidarė ir išėjimoje. Visa pagrindinė spauda buvo ir tebėra sovietinė. Normaliai tai problemos nebūtų, nes įvairių srovių laikraščiuose gali pasireikšti įvairios idėjos. Išėjimo problema buvo ta, kad spauda įvairiuose klausimuose, ypač politiniuose, buvo labai konservatyvi ir vieninga. Ypač sprendžiant santykius su tauta, mumsiškė didžioji spauda vieningai laikėsi veiksnio padiktuotos nuomonės. Tie iš mūsų, kurie buvome priešingi veiksmų pažiūrai, neturėjome net galimybės savo nuomonei pareikšti, neribant jau apie atkirtį į jūlius puolimus. Taip susidarė aplinkybės, išsiskyrus „Akiračių“ gimimą. Manau, kad panašios prieštarpai ir žurnalas išvedė ir Pasaulio Lietuvį. Bet „Akiračiai“ turėjo ir tebeturi platesnius tikslus, negu santykių su tauta propagavimą. Mes manėme, kad trūko „atviro žo-

džio“ mėnraščio, kuriame, reikalaujant, rastų atgarsį ir nekonvencinės idėjos, kuriame būtų galima atviriau ir kritiškiau pažvelgti į visas mums rūpimas problemas. Atseit, siekėme sukurti nesovietinį, anglosaksinio tipo laikraštį, kuris informuotų visuomenę be kokių politinių ar partinių išskaidymų, kas dažnai užkerta atvirumui kelią mūsų srovei spaudai. Visuomenė, kuri nėra įpratinta viską atvirai svarstyti, gal ir susidaro apie „Akiračių“ kontroversišką vaizdą. Kad tokio laikraščio reikėjo, rodo ir nemažas prenumeratorių skaičius, kuris susitelkęs be ypatingų administracijos pastangų, o skaitytojai, kurių didelė dalis yra išėjimo vadovaujantieji asmenys, atstovauja įvairioms politinėms - ideologinėms srovėms.

— Kaip visoje čia suminėtoje išėjimo politinėje kontroversijoje jums atrodė LB laikysena? Juk LB parama jūsų darbams, įskaitant ir apie 20,000 dol. kainavusią ką tik pasirodžiusią rezistencijos istoriją, lyg ir liudytų jos skirtingą požiūrį į politiką. Ar Lietuvos Bendruomenės iš viso neturėjo likti tik švietimo - kultūros organizacija, palikdama politiką egzistavusiems politiniams veiksniams?

— Mano veikla LB daugiausia ribojosi jai pagalbinėje srityje, nuo memorandumų rašymo iki mušimo. Daug Bendruomenės vadovų suprato mano politinį nusistatymą ir mielai kvietėsi į pagalbą, negalėdami nė materialinės paramos. Už tai aš esu, be abejojimo, jiems dėkingas. Bet tas mūsų bendradarbiavimo kelias sukėlė nemažai problemų tiems Bendruomenės vadovams, kurie jį skatino.

Reikia neužmiršti, kad tarp LB darbuotojų buvo aršūs „drausmės sargai“ ir nebuvo visada aišku, į kurią politinę pusę Bendruomenė pasivirs. Dalis tų aršyųjų vėliau susibūrė vadinamą „reorg“ grupę. Bet apamai padėtis LB buvo geresnė, negu senosios veiksmuose. Nors LB palaipsniui susigveno su naujomis politinėmis idėjomis ir dėl santykių su tauta eventualiai buvo atsakinga už priėmimą blaivesnių rezoliucijų (žr. IV PLB seimo ir White Plains, N.Y. susitarimus), palikusių šį jautrų klausimą spręsti kiekvienam pagal savo sąžinę. LB demokratinis pagrindas, jos sąstato įvairumas leido ir reikalus šakčiau pasižiūrėti, respektuoti skirtingas nuomones. Iš viso LB savo veikloje praktikavo minėtą anglosaksinį pluralizmo modelį. Manau, kad tai didelis LB vadovusių žmonių nuopelnas, užtikrinęs Bendruomenės gyvastingumą ir visuotinės organizacijos charakterį. Tokioje organizacijoje patenkinamą

vietai surado ir vidurinioji, ir pati jauniausioji kartos. Tokioje organizacijoje skirtingi požiūriai į įvairias problemas randa bent mandagų išsiskyrimą.

Jei LB blaivesnis požiūris į santykių problemą vis tiek vedė kai ką prie kraštutinių išpuolių, tai jos formalus įsijungimas į politinę veiklą išaukė, galima sakyti, apolekšiją tarp senųjų veiksmų, ypač tarp ALTo. Kaip žinote, aš LB įsijungimą į politiką labai remiau ir šį tą ta linkme esu padaręs. LB politinės veiklos rezultatas yra ir dabar išėjimo šio mano knyga. Taip pat ir dabar manau, kad tai buvo protingas žingsnis. LB pasidarė vieninge, integruoti ir savo elgesio turinčią ir jaunąją inteligentiją ir todėl turėjo ir turi potencialų intelektualinį, o taip pat ir masinį užnugarį savo veiklai. Tuo tarpu senieji veiksniai, kaip VLIK'as ir ALTA, sudaryti iš mirusių ar mirančių politinių partijų bei grupių, ne tik prarado intelektualinį pajėgumą ir vadovavimo išklumą (didieji valstybininkai ir politikai antraeilį vadukų buvo pakeisti jau apie 1960-tuosius metus), bet ir nepajėgė išsiveržti iš sustabarėjusios, su politine tikrove mažai ką bendro beturėjusios veiklos, kuri pagrinduose lietė ne Lietuvos, bet veiksmų ir partijų tarpusavio konfencijos ir politikos reikalus. Tokia veikla dominuoja juos ir šiandien. Tokioje padėtyje buvo ne tik suprantamas, bet ir aiškiai reikalingas LB veiklos prapletimas į politinę sritį. Todėl visi argumentai apie kažkokį natūralų veiklos pasidalinimą tarp veiksmų yra niekiniai, nes, bent mano nuomone, šiandieną nei ALTA, nei VLIK'as nerodė daug prasmingos veiklos ir daugiau ar mažiau be reikalo eikvoja visuomenės suaukutus pinigus. Išėjimo, prieš LB toks didelis trūkumas kilo kaip tik dėl to pasikėsinimo į iki tada ALTo turėtą monopoliją į Vasario 16 aukas.

Manau, kad LB turėtų ir toliau

eiti šiuo keliu, nekreipdama dėmesio į puolimus, o atlikdama tikrus ir konkrečius darbus padėti Lietuvai. Neatliekamų darbų yra daugiau, negu esamomis jėgomis galime atlikti.

— Apie darbus kalbant, ką galėtumėte pasiūlyti išėjimui apamai, kuri, atrodo, vis dar nesugrąžina savo užmojų metoduose, nors ir turi labai aiškias ir konkrečias tikslus?

— Aš linkęs siūlyti laikytis trijų bendrų taisyklių, planuojant tiek kultūrinę, tiek ir politinę veiklą. Pirmiausia veiklą reikia planuoti, priimančias dimesn ilgą laisvės kovos laikotarpį. Antra, prieš akis turime turėti savo jėgų ribotumą ir nustatyti darbų svarbos eilę, o ne viską bandyti aprėpti iš karto. Ir trečia, mūsų veikla turi būti koordinuota su padėtimi Lietuvoje. Man atrodė, kad išėjimo šiuo taisyklių labai linkusi paisyti. Atsižvelgdamas į tai, ką esu pasakęs apie išėjimo ir tautos santykius ir apie jų padėtį, siūlyčiau vadovams atkreipti dėmesį į tokias pastabas.

Pastangos sušepetinti kūrybinį jaunimą

„Tegu talentas draugauja su pilietine dąsa“ — po tokia antrašte „Literatūros ir meno“ savaitraštyje (XI. 15) aprašomas Lietuvos tarybinio jaunimo pasitarimas, įvykęs lapk. 4 d. meno darbuotojų rūmų Baltojojo salė, Vilniuje.

Sukviestas jaunimas dalyvauti dalyvavo, tartis tarėsi, tačiau pagrindinis susirinkimo tikslas buvo išklausti Lietuvos KP CK sekretoriaus Liongino Šepetio reiklaus pamokslas.

Ne naujiena, kad sovietijoje kūrybinį jaunimą pastoviai „auklėja“ (tiksliau, už ausų patampo) partijos šulai. Šitie visai žiniai bosa, kaip žinoma, be jokių atspėjimų apibara net žilaplaukių, patyrusių menininkus. Menas juk yra partiečių mėgiamiausias kamuolys, kurį paspardyti knieti kiekvienam medaliuotam žymūnui.

Taigi, elegantiškai strangu L. Šepetys atvyksta į jaunųjų sueigą. Po įvairių nereikšmingų įvadų, po ritualinių liaupsų, jis kviečiamas prie pulsto, už kurio žvilgėja įstrizęs Lenino akys. Visi žino, kad sekretorius kalbės ilgai. Pirmiausia jis ramiai dėsto įprastą, visiems gerai įkaltą kūrybos siaurinio paragrafų sąrašą: liaudis, mokslas, technika, revoliucija, laimėjimai, užmojai, žmonių sąmonės socialinimas... Po to trumpai įvertina dalį jaunimo, kuris laikosi partijos nuorodų, kuriai kūrybingai žygiuoja lenininiu keliu. Tada neišvengiamai cituoja drg. Leonido Brežnevo mintis... Galop prieina liepto galą.

Kaip tai liepto galą? Ogi paprasčiausiai — ideologiškai partraustytas sekretorius norom nenorom turi prabilti apie tikruosius gyvenimo reikšinius. Čia, gyvenimo valdose, ir kurių krantą išsiremia girdžiantis lieptas, nėra to, ko drg. Brežnevas, ar jo patikėtinis drg. Šepetys pageidauja. Nėra tikros kūrybos, trykš-

tančios iš marksistinės estetikos versmų. Nėra tikrai iškilų darbų, kurie alsuoty vien tik socialistinio humanizmo ir tarybinio patriotizmo dvasia. Nėra, nors užsimuš. Jei yra šis tas, tai tik vidurinio lygio eksponatai. Tik patizė vaisiai.

Reikia, dabartiniam tarybiniam gyvenime aistringai humanistinių idealų teigimo nesimato. Tai supratęs, L. Šepetys savo kalboje stengiasi šiaip taip aplopyti skylėtą padėtį. Bematant nurodo trūkumus kūrybos pamalnos paruošimo reikaluose. „Sudaranda kaltininkus. Ima priekal-tauti visuomeninių mokslų katedras, nesugebėjusius įkvėpti jaunimui marksistinių estetikos pagrindų. Mokyklose... dar pasirodo mokymo priemonių studentams, kuriose tam tikru mastu apeinami marksistinės-lenininės estetikos principai. Tokie leidiniai, išskyrus žala, nieko daugiau neduoda. Ne visiškai brandžių publikacijų (kitokios ideologinės krypties negu Šepetio, m.p.) pasirodo ir „Literatūros ir meno“ savaitraštyje, ir kituose periodiniuose leidiniuose, net ir storose mokslo knygos“.

Vadinasi, po daugelio sovietizacijos dešimtmečių gyvenimas vis dėlto žygiuoja savo keliu, kartais pasuka į pavojingus, bet idomesnius takus. Nuostabiusia, kad laisvėjancios minties proveržiai įvyksta ten, kur visa knygu leidyba, spauda ir komunikacija tinklas, visa auklėjimo sistema yra budrioje partijos priežiūroje. Gyvenimo dvasinė srovė vis tiek suranda plyšius. Kultūroje, tiek apeinami marksistinės ideologijos kurtiniai akmenys. Žmonių sąmonė ieško erdvės, trokšta laisvės oro, naujų galimybių. Niekas nenori pastoviai likti lankstiai stangrių šepetio šeriu, panašiu į daugelį kitų, tik valymui skirtų. Toks jaunimo sušepetėjimas reikštų kūrybinę mirtį. Pr. V.

Pranas Domšaitis (1880-1965)

Aprėliškimas

Pranas Domšaitis

Moterys laukuose

Kad išėjimo pajėgtų efektyviai dalyvauti visos tautos išsivystyme ir išsilikyme, jos sąmonės ugdyme ir kultūros kūrime (ka, kaip minėjau, įgalina šioje tokie santykiai tarp tautos dalių), yra svarbu kuo pilniau suprasti padėtį Lietuvoje ir to aktyvaizdoje atitinkama „linkme sukiti išėjimo politinę bei kultūrinę veiklą. Neturėtume kartoti to, ką įmanoma atlikti Lietuvoje, bet turėtume koreguoti sovietinio režimo vykdomą mūsų tautinės kultūros deformaciją ir skatinti bei vystyti tikrąją (ne masinę ar populiarą) kūrybą, kuri atitinka aukščiausius kūrybos standartus ir kurią galima turėti tik laisvės sąlygose. Nesiekti būti tautos pakaitalu, su nepriklausoma kultūra, bet racionaliai papildyti ir kritiškai vertinti pačios tautos kūrybą.

Politinėje srityje išėjimo vaidmuo taip pat turi būti koordinuotas su pačios tautos veikla. Manau, kad svarbiau rūpintis tautinės sąmonės turiniu, negu pvz. JAV Valstybės Departamento politika. Buvau ir esu šalininkas tokios mūsų politikos, kuri pagrindinį dėmesį kreiptų į Lietuvą ir neperdėtų užsienio veiksmų ar teisinio statuso reikšmės tautos ateitai. Nesakau, kad pvz. tokios Amerikos pozicija yra nesvarbi, bet yra klaida visas vilstis sudėti į vieną Amerikos krepšį, kaip mūsų senieji veiksniai darė. Sakyčiau, kad ir LB vis dar per daug užsima politikavimu tarp įėjimo ir su gyvenamųjų kraštų vyriaisybėmis, apelsidama daug Lietuvos svarbių darbų. Pvz., iki šios dienos nepajėgta suorganizuoti efektyvi pagrindžio spaudos vertimo ir platinimo sistema.

— Ačiū, daktare, už skirtą pokalbui laiką.

(Pokalbį su dr. Tomu Remeikiu vedė Bronius Naliny)

Natūrali mylimųjų kalba

Balys Gaidžiūnas, MANO KARTOS LIKIMINIAI METAI, BNG ir Co leidinys, atspausda 1000 egz. „Draugo“ spaustuvių, Chicago, Ill. 1980 m., kaina 5 dol.; leidinio medžiaga — dr. Vladas Bložis ir Nastutė Gaidžiūnienė, leidinio dailininkas — Jonas Račila. Knyga gaunama ir „Drauge“.

STASYS SANTVARAS

Poezija jau buvo gyva ir tada, kai šv. Jonas ištarė savo žodį apie žodį. Ji turi daug aptarimų, be abejo, ir dar daugiau jų gali sukurti, ši kartą pasinaudosim tik Oskaro Williamso aptarimu, kuriame taip sakoma: „Poezija yra natūrali mylimųjų kalba, ar jie būtų įsijautę į žmogų, ar kurį kitą dalyką — gamtą, pasaulį ar patį gyvenimą. Poezija yra esminis žmogaus kiekvieno žmogaus, kuris jaučia, ieško ar domisi. Tai yra džiaugsmo ir kančios atspindys. Kai žmogų prislegia gyvenimo sunkumai, dažniausiai — jis ieško paguodos ir nusiraminti: poezijoj, nes poetas dažnai pasako tai, ką daugumas žmonių jaučia ir išgyvena“.

Nors tartumėm, kad Oskaras Williams dar ne viską apie poeziją, meną pasakė, bet turbūt jau regim, kokie gilūs yra to meno ypatybės ir kokie platus jo barai. Poezijos meną sudaro ne vien tik vadinama grynioji lyrika. Poezija bando apimti visą žmogaus gyvenimo įvairovę, todėl neišvengiamai yra gausūs ir jos žanrai. Prisiminkim nors pagrindinius: lyriką, dramą, epas. Betgi tai tik atskiri stulpai, atskiri žmogaus kūrybinio gyvenimo rūmai, kuriuose aidai meilės daina, minčių ir filosofinė poezija, epiniai pasakojimai poetine forma, dramatiniai susikirtimai, patriotinė bei pilietinė poezija ir kt. Šio meno žanrai, Poezija turi turtingas formas, daugelį srovių ir krypčių, bet ieškoti jai dar vis nesibaigia. Taigi, ar galėtumėm tarti, kad, pvz., Donelaitis, kuris rūpinosi savo būrų morale ir lietuvių, yra ne poetas? O jis gi taip „nepoetiškai“ išdrišo apie savo žmones prasitarti:

„Šiandien neprietelius, kad ponai vargina svietą, o būrams jie paskutini lašina kraują; o tačiau linksmai nusipiešė ir kartėmis bėga. Taip, kad parodėlių dar krapišo kruviną snukį...“

Ar galėtumėm sakyti, kad Maiorinis klydo, kai savo talentą auklėjo tautos atgimimui žadinti? Ar klysta Bern. Brazdžionis, kuris neris į šio meto mūsų tautinės dramos gelmes? O Balys Gaidžiūnas savo laisvuosius rašinius, rašiusius prisipažinti poetu. Man regis, reikėtų pagraudenti Balį Gaidžiūną, kad ir jis pripažintų, jog patriotinis ar pilietinis kūrybos žanras taip pat yra poezija. Jeigu kalbi eilėm, jei nori, kad tavo eilės virpintų žmonių širdis, tai ir esi poetas. Kodėl yra tavo darbų meninė vertė — tegu nusprendžia laikas ir poezijos meno kritikai.

Tik šio meto yra išleisti šie Balio Gaidžiūno lyrikos rinkiniai: „Jaunystė arimuose“ 1936 m., „Zaliuojanti žemė“ 1937 m., „Rūpestių dienos“ 1946 m. Tada į ją tarpą įsiterpė to paties autoriaus atsiminimai: „Pakeliui ir mirtį“ 1948 m., „Vienėr metai ir viena savaitė“ 1950 m. Šiemet Čelvelande ir plačiai per Ameriką mskambėjo Balio Gaidžiūno „Septyni paskutiniai Kristaus žodžiai lietuvių maldose“ (1980 m. leidinys). Ir dabar, dail. Jono Račilos meniškai, skoningai, autoriaus portretu, savaimingais ir gerais grafikos darbais padabinti, galima sakyti, prabangiai api-

pavidalinti, pasirodė B. Gaidžiūno „Mano kartos likiminiai metai“, o tai jau yra penkta jo eilėraščių knyga. Jos turinį sudaro įvadiniai eilėraščiai, Mano kartos likiminiai metai, Skausmo dainos, Maldos ir Laiškai. Pats rinkinio pavadinimas atskleidžia eilėraščių tematikos pobūdį. „Likiminiuosius metus“ perskaičius, susidaro stiprus įspūdis, kad Balys Gaidžiūnas yra Lietuvos kaimo romantikas. Deja, to kaimo, kurio dabar jau nebėra! To kaimo, kuris amžius savo širdyse išlaikė neužgesusį tautos žibūrį, kurio gyvenimo pagrindus sugriovė XX a. nelemti įvykiai. Tai dėl to Gaidžiūno eilėse liepsnoja ir nūdieninė Lietuvos kaimo tragika — trėmimai į Sibirą, kolūkiniai, sodybų griovimai, žmonių prievartavimai, atėjūno siautėjimai, apverčiamos tėvų, seserų ir brolių tragiškos mirtys. Skaudžios rūšios ir tikroviškos B. Gaidžiūno „Likiminiųjų metų“ temos. Nestinga jom įžvalgumo, įsijautimo ir poetinės kūrybos žėžirbų. Savo esmė, savo kūrybinę gyvastį tai patriotinė poezija, patriotinis poezijos meno žanras. Lietuvių grožinės literatūros istorijoj ir šio pobūdžio kūryba turės sau prideramą vietą.

Balys Gaidžiūnas savo naujame eilėraščių rinkiny — „Mano kartos likiminiosios metų“ — daugiausia naudojasi vadinaimu baltu, nerimuotu eiliavimu. Nesunku pajusti, kad autoriui yra didžiulį svarbų pasakyti savo mintį, išlieti širdgėlą ir sielvartą, paliudyti išgyventą tautos dramą, per daug nesisieliojant eilėraščių formos apdailinimu. Berods, čia ir slypi paslaptis, kurią Gaidžiūnas pavadino poezijos meno mandrybėm. Bet jis žino, kad forma yra labai svarbus poetinės kūrybos pradai, todėl ir „moderniai“ eiliuodamas (šiuo metu pasaulio balto eiliavimo yra tiesiog marios), Gaidžiūnas sukuria stipriai surestų posmų:

Kai paskutinis vakaro šešėlis
Smeigiasi į tolimų kalnų viršūnes,
Tada ir mano krašto lygumas
Ateina rytmečio aušrai.
Tada prasiveria senos sodybos
Laiko išrašytos sunkios durys,
Ir kalbasi žmogus su kiemo Smūtkeliu,
O virš arimų kyla vyturio giesmė.
Stovėsiu čia, po svetimu dangum,
O būsiu ten, senų namų tarpuvertėj.

Kiekvieno poeto knygoj, ar jis būtų didelė žvaigždė, ar tik blizgus žiburėlis, vienas ir kitas eilėraščių skiriasi nuo kitų tai formos tobulumu, tai minties ir poetinių įvaizdžių savaimingumu, tai kitom kūrybinėm dorybėm. Tokių randame ir Balio Gaidžiūno „Likiminiuose metų“. Štai pamėginkim įsijauti į eilėrašči, kurio vardas — „Nešuos žariją“:

Nešuos kelionėj rūpestį
didžiausią —
Žariją degančią karšta ugnim.
Ir nedejuoju, kryžkelėj
neklusau,
Ar pasakyt, ką aš nešuos, ar ne.
Žinau, ir tu nešies ne
džiaugsmo gėlę —
Ją sunaikino karo pragare — —
Audra gyvenimą perpus
perskėlė
Ir paskandino laiko košmare.

Sesers darželyje gėlių
ieškosiu —
Jas sveikinsiu ir verksiu.
Gal raudosiu,
Kad neįaugau žemėje savo
Nei akmeniui, nei žuolui
prie kelio,
Kur kalbasi žmogus su kiemo Smūtkeliu,
O virš arimų kyla vyturio giesmė...
„Pas jus sugrįžiu“, 66 psl.

Du pacituoti posmai rodo, kad Balys Gaidžiūnas suranda naujų poetinių įvaizdžių, jaučia posmo struktūros prasmę, sugeba sukurti eilėraščių lyrinę nuotaiką. Tačiau kai kada jis nevengia pasinaudoti ir klasikine ar tradicine eilėdaros forma. Štai pora grakščių, jamba sueiluotų strofų:

Ilgoj kelionėj žydi
Man lino melsvas žiedas.
Sugrįžt jįsai vilioja,
Jis paukšteliu man gieda.

Ir debesėliai plaukia
Į lino žiedo šalį —
Dangau, kodėl tremties žmogus
Namo pareit negali? —
„Sugrįžt negalim“, 7 psl.

Teisybė, čia, kaip pats Gaidžiūnas sako, viskas yra aišku, suprantama, jokiom poetinėm mandrybėm neapvyniota. Bet jeigu būtų kitaip, tai jau būtų ir kitokio žanro poezija. Na, o tuose Gaidžiūno jambaose ar nėra lyrinės šilumos ir jausmo, ar nėra ilgesio ir subtilaus žmogiško išgyvenimo? Poezija nebūtinai turi būti mįslių kalnai ir ežerai, kartais ji gali būti ir kiauurai permatomi rasos lašeliai.

Kiekvieno poeto knygoj, ar jis būtų didelė žvaigždė, ar tik blizgus žiburėlis, vienas ir kitas eilėraščių skiriasi nuo kitų tai formos tobulumu, tai minties ir poetinių įvaizdžių savaimingumu, tai kitom kūrybinėm dorybėm. Tokių randame ir Balio Gaidžiūno „Likiminiuose metų“. Štai pamėginkim įsijauti į eilėrašči, kurio vardas — „Nešuos žariją“:

Nešuos kelionėj rūpestį
didžiausią —
Žariją degančią karšta ugnim.
Ir nedejuoju, kryžkelėj
neklusau,
Ar pasakyt, ką aš nešuos, ar ne.
Žinau, ir tu nešies ne
džiaugsmo gėlę —
Ją sunaikino karo pragare — —
Audra gyvenimą perpus
perskėlė
Ir paskandino laiko košmare.

Ir taip einu, nešuos dūlne žariją,
Žariją degančią karšta ugnim.
Žinau, tokia žaidžia negreit užgyja.
Tad ir skubu, nešuos ją su savim.
41 psl.

Ir taip einu, nešuos dūlne žariją,
Žariją degančią karšta ugnim.
Žinau, tokia žaidžia negreit užgyja.
Tad ir skubu, nešuos ją su savim.
41 psl.

Eilėraščių simbolika nesunkiai suvokiama. Jau ne viena lietuvių karta nešasi negyjančią širdį širdy tą Gaidžiūno žariją, ir vis nesulaukia, kada pasaulis pradės skambėti teisingumo pergalės varpai, kada despotizmo dienos nūgrims į pragarmę. Ir toji žarija neges, kol taps tikrove mūsų liaudies dainos žodžiai:

Tai ir atkelkit vartelius,
Tai ir paleiskit kurtelius:
Tegu išloja svečių pulkėlių
Iš svetimos šalies!

„Likiminiuose metų“ yra ir daugiau eilėraščių, kurie ne vieną mūsų prakalbina savo nuostumi, paprastumu ir autoriaus dvasine šilima.

Balio Gaidžiūno ištikimiam draugam, o drauge su jais ir man, yra didelė paguoda, kad jis neužsikasa Kirtlando sodybos šėliuose, kad jis tebetiki savo tautos giedresne ateitimi, kad neleidžia ir savo pašaukimui užgesti. Gili ir nuosirdi pagarba Nastutei, kuri visada buvo Balio gyvenimo šviesa ir įkvėpimo šaltinis.

Beje, Balys Gaidžiūnas rašė ne tik eiles, bet ir publicistiką. Ypačiai tada, kai redagavo „Dirvą“, jis parašė nemenką pluoštą gerų, prasmingų ir stilingų veda-mųjų, o taip pat ir kitokio pobūdžio straipsnių. Gaila, tie jo darbai nėra surinkti į atskirą leidinį, todėl šiandien ir neįmanoma padaryti sprendimo, kuris Gaidžiūnas yra didesnis — poetas ar publicistas. Žinom tik tai, kad abu jie yra tikri broliai.

1980.XI.1.

Balio Gaidžiūno naujausi eilėraščiai

KAIP GĖLĘ SAUGAU

Į miško tankmę brido saulė —
Ir dainos piemenų, ir kaimo šnekos
Suposi anam mažam pasauliui,
Lyg žiedais nusėtos liepų šakos.

Klausiaus ir vis tvirčiau įaugau
Į juodžemį, į molį, į pakelės medžius
Ir tą idilę, kaip dovanotą gėlę, saugau
Kelionėje per svetimus kraštus.

Norėčiau ten sugrįžt, išgirsti vėliai,
Ką išgirdau saulėtekio šviesoj.
Pareit, rankas aukštai iškėlęs,
Pabūt nors dieną žemėje savo.

1980.XI.5.

TĖVYNĖ

Tėvynė man —
Tai suartom tiesiom vagom
Gimtinės žemė,
Tai virš dirvonų vyturys,
Laukų ežios balta ramunė,
Kapai senolių.

Tėvynė man —
Legenda po legendos
Sugulusi piliakalnių
Žvyrė ar moly.
Ir karžygių, ir tremtinių
Neužbaigta daina.

Tėvynė man —
Ir saulėtos, ir rūšios dienos! —
Puslėtom rankom, lyg dantim
Įkibę žemdirbiai
Į žemę ir į dangų
Amžių amžiais.

Tėvynė man —
Manosios giminės relikvija,
Pavasarių ir vasarų
Žydėjimo ir džiaugsmo dovana.
Tai amžių sultys,
Kad tauta nemirtų
Ateinančiom kartom.

1980.XI.1.

Balys Gaidžiūnas Nuotr. V. Bacevičius

KUČIŲ IDILĖ

Mama, kodėl nebėr jau Kučių stalo:
Lininės staldengtės ant šieno, baltų plotkelių,
Į aguoninį pieną sumerkytų kūčių,
Net ir tavęs, maldoj parpuolusios ant kelių.

Mama, kas nubaudė tokia nežmoniška bausme,
Kas liepė išdraskyt tą židini, kur augom?
Kodėl nutildė tėvo vakarinę maldą,
Kas mūsų kiemą, gryčios pamatus ir žemę saugo?

Kur seklyčios sienas puošiantys paveikslai:
Regiu pušyne ant akmenų stovėjusią Mariją,
Dangų žaibuoja dar griaustinio ratai,
Po kryžium sužertos sunkaus gyvenimo žarijos...

Mama, kam šiemet liepsi pasirūpint Kučiom,
Kada prie stalo visos tuščios vietos,
Kada nebėr kam pasimelst už duonos riekę,
Kada ten laikas laša ašarom išlietom?...

1980.IX.19.

Teatro festivalio įspūdžiai

Pentasis JAV ir Kanados lietuvių teatro festivalis jau tik margas, ausyse dar vis tebeskambantis prisiminimas. Nuo pat pirmos savaitės trečiadienio iki pat sekmadienio vakaro visa Chicago gyvoji lietuvių gyvenimo, galime sakyti, teatro paunksmėje. Ką čia teatro. Teatrui Nesgi jį susitelkę net šeši. Sunku grietosiomis aprėpti ir detaliau žvelgti į visų spektaklių plonybes, ir gerai apšviestus jų teatrinių kelio asfaltus ir į žvyruotų kelių duobes. O buvo visko: ir buitinės kaimiškos klasikos, ir blizgančių salonų gracingumo, ir dekoracijų išradinimo, ir avangardo dramos, ašarų ir juoko. Gi visa tai matant ir visa tai savose sąlygose vertinant, vargu ar su apčiuopiamu tikrumu galėtume kalbėti apie išvijos teatro mirtį ir paskynas. Suprantama, viską tobulai padaryti scenoje net ir

pirmiauliams profesionalams ne visada jau taip tikrai pasiseka. Tai ką bekalbėti apie išvijos teatro situaciją. Nekalbėkim apie mirtį, o greičiau apie kai kurias pasitaikančias ligas, bet tik ne mirtinas, o tokias, kurias su gerais norais, kaip su gerais vaisiais, galima ir gydyti.

Svarbiausia, kad lietuvių kolonijose netrūkstą teatrinių entuziazmo, ir kurį mielai jungiasi ir jaunimas. Juk matėme šiame festivalyje tokių sambūrių, kurie buvo sukomplektuoti vien tik iš jaunųjų aktorių. Ir reikėjo ne vienoje vietoje stebėtis sceninių jų įgudimų.

Staigmenų buvo ir daugiau. Atrodė, jog čikagiečiai jau yra matę Chicagoje kuria nors proga viešnagėjusius visus geriausius iškilųjų lietuviškųjų kolonijų aktorius. Naujų aktorių stebuklų kaip ir nebesitiktė. O štai torontiečių, spektaklyje ėmė ir visus pritenkė dar nepažįstamo suavidintas Grušo tėvas.

Tvirtai nuteikė ir kai kurių sambūrių jau visai brandus amžius, tačiau nerodantis jokių senėjimo požymių. Džiugino žiūrova ypač jaunimo teatrų žingsniai ne vien tradiciniai įprastu, bet ir avangardo keliu. Pasektinis taipgi pastangos, ruošiantis festivaliui, angažuoti tą ar kitą mūsų dramaturgą visai naujo veikalo rašymui. Tokiu atveju festivalio indėlinė prasmė dar padvigubėja.

Jeį neįsivaizduojamas teatras be publikos, tai reikia žvilgtelti ir į ją, į jos interesus bei pageidavimus. Negalėtume sakyti, kad čikagiečiai būtų lengvai ranka numoję į juos užgulusius spektaklius. Tačiau sausakimė salė buvo tik atidarymo humoristiniu vakare ir baigminiais sekmadienio spektaklyje. Kodėl tad bu-

vo apščiui tučių vietų kitomis dienomis? Reikia atsiminti, kad festivalis tęsėsi be pertraukos penkias dienas, iš kurių net tris dienas buvo po du spektakliu. Reikia — žmonės turėjo būti salėje jau nuo antros val. popiet iki vėlumos. Ne visiems tai jau tiesiog fizine prasme pakeliama. Pagaliau jeigu du ar daugiau žmonių iš šeimos nori lankyti visu festivalio spektaklius, tai vienu kartu jau susidaro ir nesimboliška pinigų suma. Tad gal reikėtų čikagiečiams ir atleisti, kad ne visi spektakliai buvo kuno pini publikos.

Tik ar nevertėtų rimtai atkreipti dėmesio į sugestiją, kad teatro festivalį galima būtų išdėstyti per kokius keturis mėnesio savaitgalius, skiriant savaitgalį tik po vieną ar po du spektaklius. I finalines iškilmes tada suvažiuotų jau tik žymeny laimėtojai. Tada žiūrovai nebūtų to nuolatinio ėjimo išvarginti, ir, greičiausiai, kiekvieno spektaklio salė būtų publikos kupina.

Tačiau čikagiečiai visi (ir teatralai, aktoriai, režisieriai ir publika) turėtų verkti ir raudoti, kad išdidi pasaulio lietuvių sostinė šį kartą buvo paguldyta ant menčių tolimųjų provincijų. Tiesiog fatališkai tragiška: niekur nėra vienoje vietoje tiek sušūbūrusių mūsų režisierių, aktorių, rašytojų ir publikos, kaip Chicagoje, o teatro, kuris užtikrintai kiekvieną sezoną pastatytų bent po vieną ar du veikalus, nėra ir gana. Jei neužsidėgtų retkarčiais Darius Lapinskas, tai beveik nieko sostinėje ir nebūtų. Kai kitos kolonijos, tiek mažai visko turėdamos, spektaklį padaro beveik iš nieko, tai Chicago, teatrinių elementų tiesiog pertekusi, teatro poleikiui ir jo tęstinumui nepakyla ir gana.

JAV LB Kultūros tarybos informacija

LIETUVIŲ BENDRUOMENES LITERATŪROS PREMIIJA

JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba, Krašto valdybai pritarant, savo 1980 m. balandžio mėn. 9 dienos posėdyje nutarė įsteigti Lietuvių Bendruomenės Literatūros premiją. Premijos dydis — trys tūkstančiai dolerių. Premijos sąlygos surtautos su Lietuvių rašytojų draugijos valdyba.

Pirma. Premija skiriama tik atsižvelgiant į svarstomojo kūrinio vertę.

Antra. Lygiomis teisėmis su spausdintaisiais veikalais bus premijuojami ir rankraščiai.

Trečia. Premija skiriama už geriausiąjį svarstomųjų metų grožinės literatūros kūrinių arba už lituanistinės tematikos humanitarinio turinio mokslo veikalą.

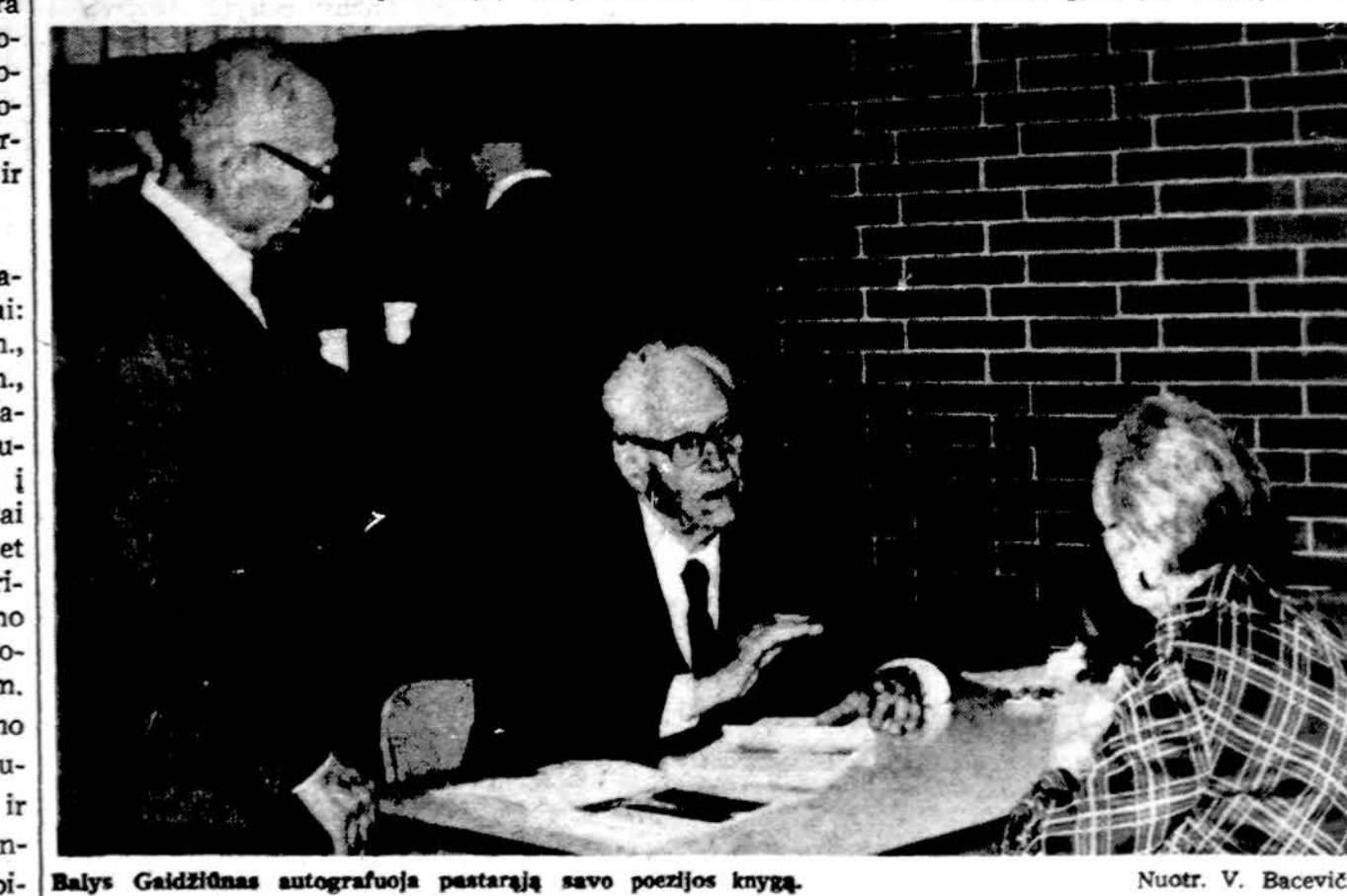
Ketvirta. Premijai veikalus atsiųsti paskutinė data — gruodžio 31-oji diena.

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENES LITERATŪROS PREMIIJOS Taisyklės

1. Premijos siekiantieji kūrinių siunčiami Kultūros tarybai jos reikalų vedėjo adresu: Jurgis Malskis — 17904 Ingleside Rd., Cleveland, Ohio, 44119, telefonas 216-486-9165.

Apie gautis siuntas bus pranešta siuntėjams. Už paštuose užkliuvusias ar dingusias siuntas Kultūros taryba neatsako. Jų ieškoti (Nukelta į 4 pusl.)

Linkėjimas tad ir būtų laurus nusinešusį provincijai ant tų laurų neužmigtį, o sostinei pabusti ir kopti į sceną gaiviu ir tvirtu žingsniu.

Balys Gaidžiūnas autografuoja pastarąją savo poezijos knygą. Nuotr. V. Bacevičius